

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΙΔΙΚΗ ΑΓΩΓΗ, ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΥΓΕΙΑ
ΑΚΑΔ. ΕΤΟΣ 2022-23

Βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις στη συμβουλευτική ομάδων

Δώρα Σκαλή
ΕΔΙΠ Ψυχολογίας, *MSc, PhD*
Ιατρική Σχολή
Α' Ψυχιατρική Κλινική ΕΚΠΑ

Συστημική & Ομαδική Ψυχοθεραπεύτρια, ECP, GCP
dskalis@yahoo.gr

○ Πώς έρχεστε?

<https://www.google.com/search?q=++%CE%B4%CE%AF%CE%BA%CF%84%CF%85%CE%B1>

Δομή χρόνου και μαθήματος

◦15:30 – 17.00

◦**Διάλειμμα: 17:00-17:15**

◦15.15-18.45

◦**Διάλειμμα: 18:45-19:00**

◦19.00-20:30

Θεωρητικές προσεγγίσεις

- Attachment Theory
- Συστημική προσέγγιση SCT for Groups
- Άνοιχτός Διάλογος

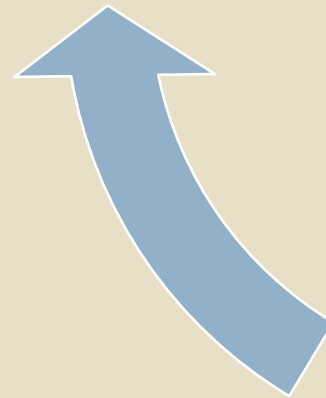
Αναπτυξιακή ψυχολογία

- Η επιστημονική μελέτη του πώς και γιατί οι άνθρωποι αλλάζουν στην πορεία της ζωής τους: από μωρά – παιδιά – έφηβοι – ενήλικες - Τρίτη ηλικία
 - Διαρκώς και για όλη μας τη ζωή

Κοινωνική
αλληλεπίδραση

Συναισθηματική
ανάπτυξη/ρύθμιση

Συναισθηματική
σύνδεση/
Σχετίζεσθαι

Άτομο και Περιβάλλον

Still face experiment, 2.49
min Harvard University

- Social Interaction
Σύνδεση
Σχετίζεσθαι
- Κοινωνική
αλληλεπίδραση

Face-to-Face Still-
Face (FFSF)
paradigm (Tronick
et al., 1978)

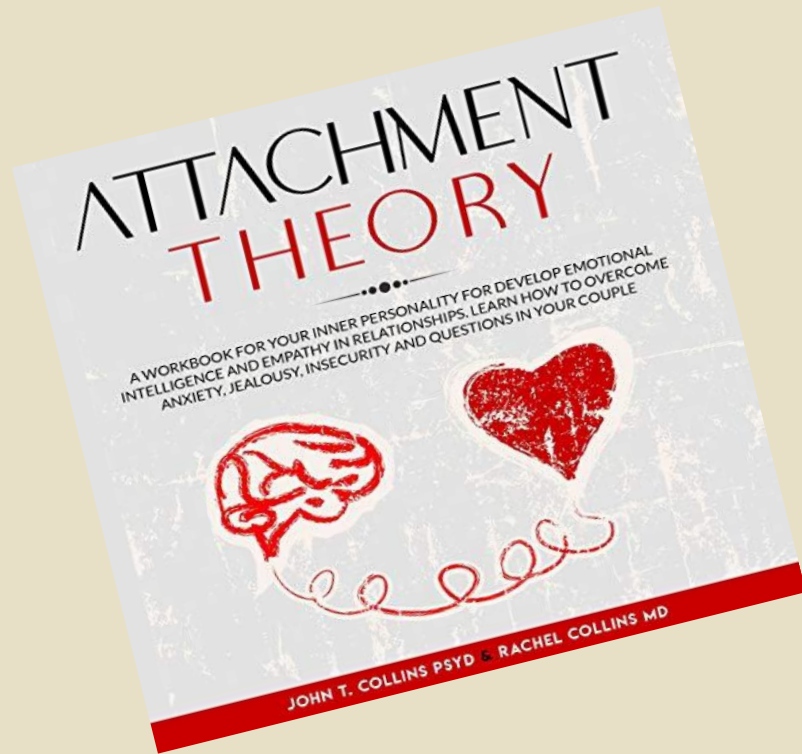

- Tronick, E., and Beeghly, M. (2011)

Infants' meaning-making and the development of mental health problems.

Am. Psychol. 66, 107–119 doi: 10.1037/a0021631

◦ Πώς η σχέση «μητέρας»-βρέφους επηρεάζει τις ενήλικες σχέσεις μας?

■ Θεωρία Δεσμού

✓ Παρουσία – Απουσία Ψυχικής Οργάνωσης

Συναισθηματική ανάπτυξη

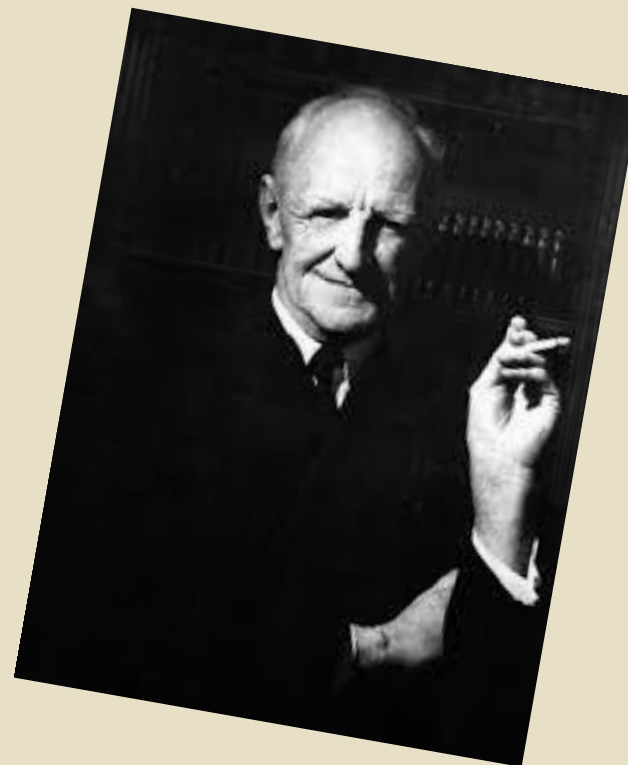
- Αναφέρεται στη δόμηση του ψυχικού και συναισθηματικού οργάνου του παιδιού.
- Το βρέφος γεννιέται με έμφυτη την ανάγκη σύνδεσης ή δεσμού.
- Το Attachment Theory περιγράφει τις **διαφορετικές «αποχρώσεις»** της συναισθηματικής σύνδεσης μεταξύ βρέφους και κύριου προσώπου φροντίδας.
- Η φύση/ποιοτική απόχρωση της πρώτης σχέσης/πρώιμου σχετίζεσθαι αποτελεί «ενεργό μοντέλο» για τις μετέπειτα σχέσεις - 4 βασικοί τύποι: ασφαλής-αποφευκτικός-αμφιθυμικός- αποδιοργανωμένος.
- Αποτυπώνεται στην κοινωνική μας αλληλεπίδραση- σε κάτι **ΠΟΛΥ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟ!**
- Η διαταραχή του δεσμού αποδίδεται σε σοβαρή δυσλειτουργία της πρώιμης σχέσης και αποτελεί τη βάση αγχωδών διαταραχών.

Ψυχική οργάνωση και ψυχική υγεία

- Σχέση με την ικανότητα να είσαι μόνος, (Winnicott, 1958)
 - Αυτονομία εντός σχέσεων
 - Να ορίζεις τα «ναι και τα όχι»
 - Να λες ΟΧΙ χωρίς ενοχή και ΝΑΙ χωρίς θυμό

- Φόβος να είσαι μόνος.
 - Επιθυμία να είσαι μόνος.
- Η βάση για την ικανότητα να είσαι μόνος είναι η εμπειρία να είσαι μόνος παρουσία κάποιου άλλου.
 - Το βρέφος - αδύναμη οργάνωση/ανωριμότητα του Εγώ - μπορεί να είναι **μόνο λόγω αξιόπιστης υποστήριξης-του-Εγώ.**

- Για να εγκατασταθεί η ικανότητα να είσαι μόνος συμβάλλουν πολλοί τύποι εμπειρίας.
- Θεμελιώδης είναι η – σε επαρκή βαθμό που - **εμπειρία** να είσαι μόνος, ως βρέφος και μικρό παιδί, **παρουσία** της **μητέρας/του άλλου/του προσώπου φροντίδας**.

Ο Ένας μεγάλος αριθμός τέτοιας/ων εμπειριών διαμορφώνει τη βάση για μια ζωή που τη χαρακτηρίζει η πραγματικότητα αντί η «επαναλαμβανόμενη ματαιότητα».

Ο Το άτομο, που έχει αναπτύξει την ικανότητα να είναι μόνο, είναι σταθερά ικανό να επαναανακαλύπτει την προσωπική παρόρμηση*, **χωρίς να την σπαταλά**, επειδή η **κατάσταση του να είσαι μόνος** είναι κάτι το οποίο υποδηλώνει πάντοτε (αν και με παράδοξο τρόπο) ότι κάποιος άλλος είναι εκεί.

** εμμένουσα ψυχική ώθηση για δράση*

Ο Στην πορεία του χρόνου το άτομο γίνεται ικανό να **παραιτείται της πραγματικής παρουσίας** μιας μητέρας ή μιας μητρικής μορφής.

- Αναφέρεται με όρους όπως, εγκατάσταση ενός «εσωτερικού περιβάλλοντος», συναισθηματική αυτονομία, εσωτερικευμένη εικόνα με τις όποιες ποιότητες, εσωτερικευμένο αντικείμενο*.

****αναπαριστατική αντίληψη (δέσμιος της παρουσίας)***

Η διαμόρφωση των διαπροσωπικών σχέσεων:

Attachment Theory

John Bowlby, Ψυχίατρος, 1969

- Ο συστηματικός **συναισθηματικός δεσμός** που αναπτύσσεται ανάμεσα στο παιδί και στο άτομο-περιβάλλον που το φροντίζει και προσφέρει στην λειτουργική του μορφή:
 - Ευχαρίστηση στο μαζί.
 - Ανακούφιση στην αναστάτωση.
 - Ικανοποίηση και απόλαυση - **και στο παιδί και στη «μητέρα»!**
 - Ασφάλεια
- Υπηρετεί την επιβίωση του ανθρώπινου είδους μια και το «κρατά» κοντά στη «μητέρα» τα πρώτα χρόνια της ζωής

Παρατηρήσεις Bowlby, δεκαετία 1930

- Το πρόσωπο φροντίδας λειτουργεί ως ένα είδος «ψυχικής- εσωτερικής οργάνωσης» για το παιδί.
- Κάθε παιδί χρειάζεται αυτή την εμπειρία, ειδικά σε ορισμένες χρονικές περιόδους, προκειμένου να αναπτυχθεί επιτυχώς.
- Για να μεγαλώσουν με ψυχική υγεία, «το βρέφος και το μικρό παιδί πρέπει να βιώσουν μια ζεστή, στενή και συνεχή σχέση με τη μητέρα τους (ή με ένα μόνιμο πρόσωπο φροντίδας). Αυτή η σχέση θα προσφέρει ικανοποίηση και απόλαυση τόσο στο παιδί όσο και στη μητέρα».
- Οι παρατηρήσεις του σε παιδιά σε ιδρύματα οδηγούν στην αναφορά ***Maternal Care and Mental Health***.

Bowlby, John & World Health Organization. (1952). Maternal care and mental health : a report prepared on behalf of the World Health Organization as a contribution to the United Nations programme for the welfare of homeless children / John Bowlby, 2nd ed. World Health Organization. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/40724>

Good enough φροντίδα!

- Η επαρκής μητρική φροντίδα καλλιεργεί στο βρέφος την ψευδαίσθηση ότι ο κόσμος βρίσκεται κάτω από τον πλήρη έλεγχο του.
- Μητέρα και βρέφος συναντιούνται σ' αυτή την κοινή «αυταπάτη»*, η οποία ως εμπειρία συνιστά την πρώτη μορφή επικοινωνίας του παιδιού με το εξωτερικό περιβάλλον (Winnicott, 1952).

**«Κατά την στιγμή του θηλασμού, δεν υπάρχει ανταλλαγή ανάμεσα στη μητέρα και το παιδί της. Το νήπιο παίρνει από ένα στήθος που είναι μέρος του νηπίου και η μητέρα δίνει γάλα σε ένα νήπιο που είναι μέρος του εαυτού της.»*

Αναπτυξιακή πορεία

Συγχώνευση-Εξάρτηση-Αυτονομία

- **Γέννηση – 6^η εβδομάδα:** Το βρέφος είναι σε στενή επαφή με το πρόσωπο φροντίδας που καλύπτει την ανάγκη επιβίωσης. Αποδέχεται και ικανοποιείται από τα χάδια και τις φροντίδες χωρίς να ξεχωρίζει πρόσωπα ή να ενοχλείται από τους αγνώστους. **Αδιαφοροποίητη προσκόλληση**
- **6^η εβδομάδα – 8^{ος} μήνας:** Αναγνωρίζει το πρόσωπο φροντίδας/τα οικεία πρόσωπα και γίνεται επιφυλακτικό με τα άγνωστα («άγχος του ξένου»). Ιδιαίτερη οικειότητα με τη μητέρα/πρόσωπο φροντίδας. Η απουσία της προκαλεί αναστάτωση. **Υπό διαμόρφωση προσκόλληση**
- **6^{ος} ή 8^{ος} μήνας- 18-24 μήνες:** Άγχος αποχωρισμού. Το βρέφος εκφράζει αναστάτωση και δυσφορία και βιώνει «δυστυχία» στην απομάκρυνση της μητέρας. **Σαφής προσκόλληση**
- **18-24 μήνες και εξής:** Ξεκινά το **στάδιο των αμοιβαίων σχέσεων**. Διαμορφώνει πρόσθετες προσκολλήσεις, αρχικά σε ένα και έπειτα σε περισσότερα μέλη της οικογένειας.
 - Περίοδος ευθύνης για τη διατήρηση της ισορροπίας στη σχέση μητέρας-παιδιού με κοινό και χωριστό χρόνο με τα άλλα μέλη της οικογένειας.

- Τα παιδιά με **ασφαλή προσκόλληση** (secure attachment) χαρακτηρίζονται από την ενεργή προσπάθειά τους να βρίσκονται κοντά στην μητέρα τους, να έχουν επαφή μαζί της και σε περίπτωση αποχωρισμού από την μητέρα **το άγχος οφείλεται στην απουσία της μητέρας.**
- Τα παιδιά που προσπαθούσαν να αποφύγουν την μητέρα τους στη σινηνή επανασύνδεσης και στην περίπτωση αποχωρισμού από τη μητέρα, όπου **το άγχος προερχόταν επειδή ήταν μόνα τους** και όχι από την απουσία της μητέρας, χαρακτηρίζουν τον δεύτερο τύπο προσκόλλησης (**avoidant attachment**).
- Η **αμφίθυμη προσκόλληση** (ambivalent attachment) χαρακτηρίζεται από επιφυλακτικότητα και επίμονη συμπεριφορά. **Να πάω κοντά? Να μείνω μακριά? Είναι παρουσία? Είναι απουσία?**
- Ο τελευταίος τύπος (**disorganised attachment**, «αλλοπρόσαλλη» συμπεριφορά. Έως να μην έχει διαπραγμάτευση. **Ούτε εδώ ούτε εκεί, ούτε εδώ ούτε εκεί.**

Και πού εστιάζει η «μητέρα»/ πρόσωπο φροντίδας/ περιβάλλον/
συντονιστής?

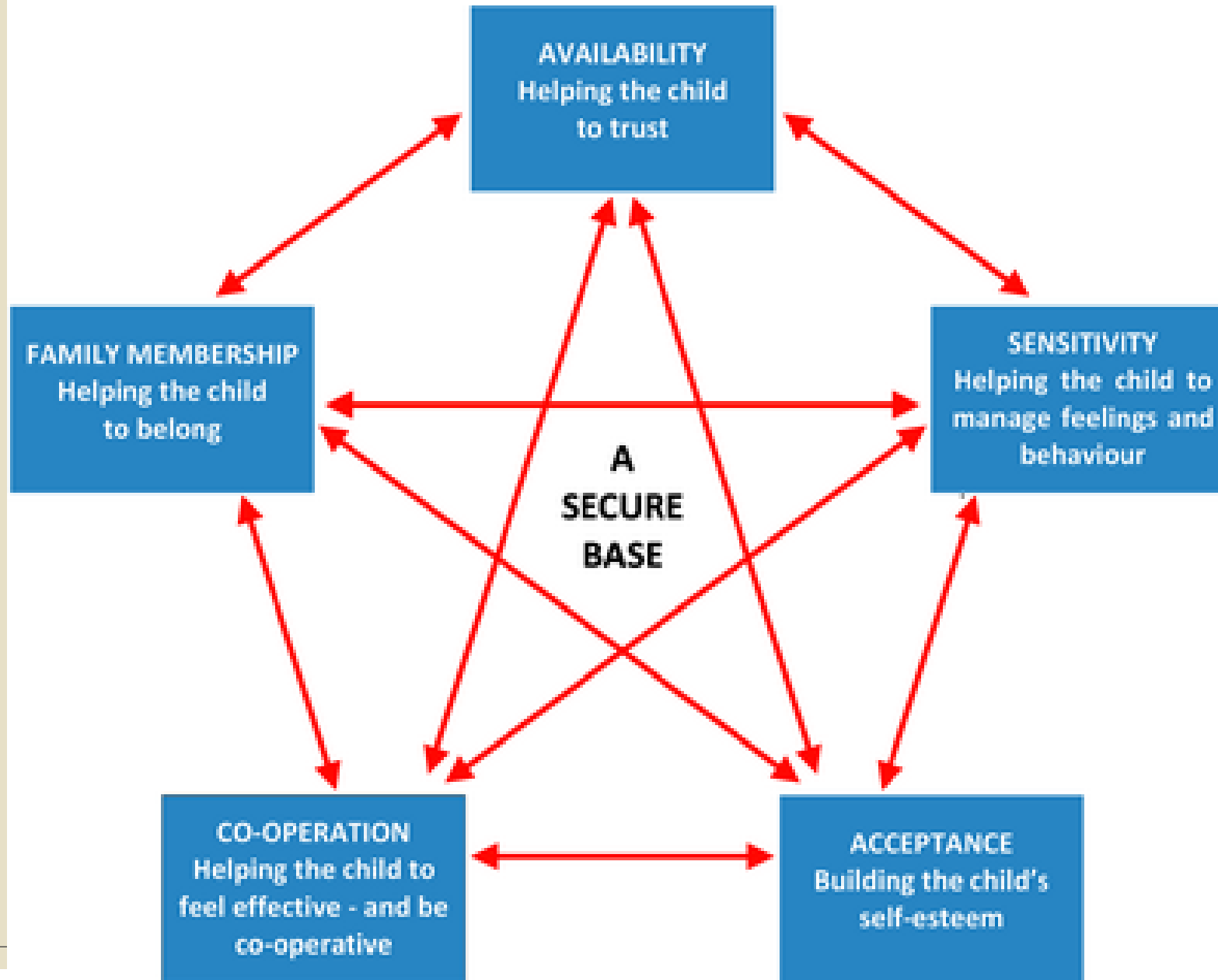
◦ **Στις ανάγκες της?**

- *Μην στεναχωρείς τη μαρούλα...*
- *Σταμάτα να κλαις!*

◦ **Ή στο παιδί?**

- *Ω!, το μωρό μου που στεναχωριέται... (τι νιώθει..., τι βλέπω να θέλει, τι νομίζω ότι προέχει....)*
- *Για να δούμε τι έχουμε εδώ...*
- *Ποιος μου το πείραξε????, «θα τον σκοτώσω!!!»*

The Secure Base Model

Ο ρόλος της «μητέρας» στη διαμόρφωση προσκόλλησης

- Η προσκόλληση εξαρτάται από τον τρόπο, με τον οποίο η μητέρα **αντιδρά** στα συναισθηματικά «σήματα» του βρέφους.
 - Συνήθως, η «μητέρα» αντιδρά στο βρέφος με βάση το **δικό της είδος προσκόλλησης**.

ΚΑΙ

- **Συνάρτηση της ικανότητας** του βρέφους να παρέχει αποτελεσματικές ενδείξεις για τις ανάγκες του.

Ο ρόλος του συμβούλου στην «υποδοχή» της προσκόλλησης

- Το Attachment του συμβούλου?

Από τα τέλη δεκαετίας 1990

- Η θεωρία δεσμού (**Attachment theory**) έχει εξελιχθεί σε σημείο αναφοράς και κεντρικό εξηγητικό πλαίσιο για το πώς οι διαπροσωπικές σχέσεις επηρεάζουν την ψυχοσυναισθηματική εξέλιξη του ατόμου σε όλο το ηλικιακό φάσμα. (Parkes, Hinde, & Marris, 1991)
- Σε μια μετάθεση επιστημονικού παραδείγματος (paradigm shift, Kuhn, 1962), ερευνητές από τον διεπιστημονικό κλάδο των διαπροσωπικών σχέσεων εφάρμοσαν με μεγάλη επιτυχία την θεωρία δεσμού στις σχέσεις ενηλίκων. (Duck, 1996. Hendrick & Hendrick, 2002)

Έρευνες στον χώρο των ενηλίκων βάσει Attachment:

Adult Attachment Interview-ΑΑΙ Συνέντευξη δεσμού ενηλίκων\
Main et al., 1985 (1)

- Ένας μεγάλος αριθμός εμπειρικών ερευνών στην αναπτυξιακή ψυχολογία εξέτασε τις ατομικές διαφορές στην **κατάσταση του νου (*state of mind*)***, πρότυπα σκέψης, συναισθήματος, και μνήμης που σχετίζονται με τους τύπους δεσμού.

*Attitude, perspective, outlook, approach, mood, disposition (προδιάθεση, ψυχολογική κατάσταση), frame of mind, mindset (νοοτροπία/στάση), way of looking at things

- **Σύστημα κατηγοριοποίησης σε τύπους δεσμού** - Adult Attachment Interview-ΑΑΙ/
Συνέντευξη δεσμού ενηλίκων.

- Στην συνέντευξη ζητείται από τον συμμετέχοντα να αξιολογήσει τις σχέσεις του με τους γονείς τεκμηριώνοντάς την με **συγκεκριμένα παραδείγματα- βιογραφικές μνήμες**. Η κατηγοριοποίηση ενός ατόμου ως τύπου ασφαλή ή ανασφαλή δεν βασίζεται στην ποιότητα των σχέσεων, έτσι όπως την περιγράφει ο ερωτώμενος, αλλά στην «κατάσταση του νου» **στο παρόν!**

Adult Attachment Interview-AAI

Συνέντευξη δεσμού ενηλίκων (2)

- Άτομα που έχουν ελεύθερη πρόσβαση σε σκέψεις, μνήμες και συναισθήματα σχετικά με τον δεσμό με τους γονείς χαρακτηρίζονται «**Αυτόνομα - ασφαλούς τύπου**», ανεξάρτητα αν οι σχέσεις τους με τους γονείς στην παιδική ηλικία περιγράφονται ως καλές ή όχι.
- Οι απαντήσεις ατόμων που κατηγοριοποιούνται ως τύπου «**Απορριπτικού-αποφυγής**» χαρακτηρίζονται από αδυναμία να ανακαλέσουν συγκεκριμένα παραδείγματα στην μνήμη, από μια εξιδανίκευση των γονέων και υποβάθμιση της σημασίας που έχουν οι σχέσεις αυτές για το ίδιο.
- Άτομα **τύπου εμμονής** (Preoccupied) χαρακτηρίζονται από μπλεγμένες μνήμες και τείνουν να επεκτείνονται σε θέματα διαφορετικά από αυτά που τους θέτει ο συνεντευκτής.

Συστημική θέωρία για ομάδες-SCT for Groups

◦

- Systems-Centered Theory for Groups (SCT)

Yvonne Agazarian

- Υπο-ομάδες, Όρια, Θέματα εξουσίας, Θέματα οικειότητας,
 - Ζωή και αλληλεξάρτηση στην ομάδα

Βασικές έννοιες

- Υπο-ομάδες
- Όρια
- Θέματα εξουσίας στην ομάδα
- Θέματα οικειότητας στην ομάδα
- Ζωή και αλληλεξάρτηση στην ομάδα
- Οι ρόλοι στην ομάδα
- Άτομο-Μέλος Ομάδας-Η Ομάδα ως όλον

For more information, visit the SCTRI website at

<http://www.systemscentered.com>

or contact

Susan Gantt at sgantt@systemscentered.com

Systems Centered Theory (SCT), Yvonne Agazarian, 2004

- Ομάδα ως ψυχικός σχηματισμός, σχέσεις μεταξύ ατόμων, όχι άθροισμα ατόμων
 - **Φάσεις ομάδας:**
 - ✓ Flight
 - ✓ Fight
 - ✓ Pairing
 - **Ρόλοι**
 - **Issues about leader** (*“kill the leader”*: ή κάνουντάς τον “ίσα και όμοια» ή/και αποδυναμώνοντάς τον, κ.λπ., παράπονα)
 - **Intimacy, Separation, Individuation:** Οικειότητα- Αποχωρισμός- Άτομο
 - **«Εδώ και τώρα»:** Δουλειά, στο «εδώ και τώρα»! Πώς; Με την μετακίνησή σου;
 - Από το έξω προς το μέσα της ομάδας
 - Από το παρελθόν και το μέλλον στο παρόν
 - Από την φαντασία στην πραγματικότητα
- ✓ *Check the reality!*
- **Membership.** Πάντα μέσα στον ρόλο σου του μέλους μιας ομάδας (the role of membership).

Τα επίπεδα σε μια τέτοιου είδους ομαδική εργασία- βάσει SCT

- Άτομο ως πρόσωπο (προσωπικό σύστημα ανθρώπου/ Personalizing the world ή De-humanizing the world)
- Άτομο ως μέλος της ομάδας (membership)
- Άτομο ως μέλος υποομάδας (sub group)
- Η ομάδα ως όλον (the group-as-a-whole)
- Το ευρύτερο σύστημα που είναι ενταγμένη η ομάδα και ανήκει και το άτομο.
 - **Πρόσωπο ή Μέλος ομάδας;** Όσο πιο «πρόσωπο» είμαστε, τόσο περισσότερο θυμώνουμε. Όσο περισσότερο μέλος ομάδας νιώθουμε, τόσο λιγότερο το «παίρνουμε προσωπικά» και τόσο λιγότερο θυμώνουμε.
 - ✓ Αυτό έχει μεγάλη ελευθερία, γιατί δεν έχεις κανένα ρόλο (για αυτό καλό είναι να αποφεύγονται και οι συστάσεις) ή ταμπέλα. **«to be myself as a group member»:** δηλαδή, κάθε φορά στο εδώ και τώρα, ως μέλος και όχι ως πρόσωπο, κ.τ.λ. – **«to be myself»:** δηλαδή, συμπεριφέρομαι μέσα από ρόλους, ετικέτες, μαθημένες συμπεριφορές, κ.λπ.

“Try to get what you want”, Y. Agazarian, 2009, Chicago, AGPA

○ Μην περιμένεις να κάνει τη δουλειά για σένα τη ομάδα ή ο άλλος. Αν κάποιος, όντως, πάρει το **membership** του σοβαρά, πάντα υπάρχει τρόπος να πεις ό,τι θέλεις και χώρος για ό,τι έχεις να φέρεις στην ομάδα, και τότε έχεις **λίγο περισσότερο από την ομάδα** που θέλεις, που σου αρέσει.

✓ *«Φτιάξε, με τον τρόπο που θα συμμετάσχεις, την ομάδα που θέλεις για να στηριχτείς».*

Βασικά σημεία της SCT Theory

- Τα ανθρώπινα συστήματα επιβιώνουν, αναπτύσσονται, εξελίσσονται και μετασχηματίζονται από το απλό στο πολύπλοκο μέσω μιας **εξελικτικής ικανότητας** να αναγνωρίζουν διαφορές και να τις συνθέτουν («through a developing ability to recognize differences and integrate them»),

Π.χ., άτομο- ζευγάρι- ένα παιδί – δύο παιδιά- ευρύτερη/ες οικογένειες- φίλοι, κ.λπ

- Η εκπαίδευση Systems-Centered εκπαιδεύει στο πώς να **κατανοείς** και να **μπορείς επηρεάζεις** τα ανθρώπινα συστήματα, στα οποία συμμετέχεις, και πώς να βλέπεις τον **ρόλο** κάποιου ως **μεσολαβητή στην αλλαγή**, και σε σχέση με τον εαυτό του και σε σχέση με τους άλλους ανθρώπους. Δηλαδή, μαθαίνεις πώς το mind (νους) έχει να διδάξει τον εγκέφαλο (brain) πώς να ζει και να αντιδρά στο παρόν. Αλλιώς ο εγκέφαλος ως άθροισμα τριών εγκεφάλων (reptilian, mammal, neocortex) δεν το ξέρει αυτό από μόνος του.

Join - Separation - Individuation

- Το να συστηθείς αμέσως σε μια ομάδα με ό,τι κουβαλάς ως τώρα (με τις μέχρι τώρα «αποσιευές») φτιάχνει αμέσως ιεραρχία. Το να μάθεις κάτι για σένα νέο **μέσα στην ομάδα**, έχει ένα νόημα.
- **Διεργασία (process) σύνδεσης:** Πρώτα, κάνεις joining/συνδέεσαι με τον άλλο, για παράδειγμα, «είπες ότι..., ένιωσες ότι σε κατάλαβα,» (ρωτάς για να βεβαιωθείς), κ.τ.λ., δηλαδή, αντιδράς πρώτα ως εαυτός-μέλος μιας ομάδας, και μετά «I- Εγώ», δηλαδή, «εγώ θέλω να πω ότι ...».
 - Δηλαδή:
 1. Συνδέεσαι
 2. Βεβαιώνεις ότι συνδέθηκες (κοιτάς μόνο τον άλλο)
 3. Εγκαταλείπεις τη σύνδεση με τον άλλο και μιλάς ως υποκείμενο στην ομάδα.
 - ✓ joining/ σύνδεση
 - ✓ separation/ αποχωρισμός
 - ✓ be yourself/ είσαι/μένεις στον εαυτό σου
 - ✓ give something to the group/ δίνεις ό,τι δικό σου στην ομάδα
 - ✓ **invite to subgrouping “anybody/anyoneelse?”** / **«Κανέννας άλλος:»**, δηλαδή καλείς να συντροφευθείς.

Process σύνδεσης

1. Η εμπειρία του να συνδέεσαι.
2. Η εμπειρία του να αποχωρίζεσαι για να «πας» στον άλλο, στην ομάδα, κ.λπ., στην **ευρύτερη ομάδα**
 - ✓ Αλλιώς «κολλάς» σε μια δυάδα (pairing) που θα κάνει «αεροπειρατεία» στο σύστημα.

Λειτουργική εξάρτηση

Functional dependency vs εξάρτηση! (dependency)

- **Λειτουργική εξάρτηση** έχουμε όταν χρησιμοποιείς κάποιον για να κάνεις κάτι, να μάθεις κάτι για σένα και μετά τον «αφήνεις» και το κάνεις για τον εαυτό σου μόνος/η σου.
- **Δυσλειτουργική εξάρτηση.** Όταν δεν αφήνεις τον άλλον γιατί δεν μπορείς να κάνεις αυτό που έμαθες μαζί του μόνος/η σου ή ο άλλος δεν σε αφήνει, κ.λπ.
 - Στο «εδώ και τώρα» χάνεις τον στόχο σου/τον εαυτό σου!

Σύνδεση: Δεν έγινα αντιληπτός

- Άμεση αντίδραση στην μη σύνδεση: «Δεν νιώθω ότι έγινα αντιληπτός/ή», τόσο ως περιεχόμενο όσο και ως συναισθηματική απόχρωση (δηλαδή, ο άλλος μηχανικά συνδέεται μαζί μου).
 - Η «αμοιβή» του αποχωρισμού είναι ότι μπορείς να είσαι ο εαυτός σου και να πας/πεις το δικό σου, να μπεις στη δική σου εξερεύνηση.
 - Το συνεχές **joing** (σύνδεση) δεν σε αφήνει να είσαι ο εαυτός σου. Για να φτάσεις στο Separation and Individuation πρέπει να έχεις λύσει τα θέματά σου με το πρόσωπο κύρους. Και τότε εισάγεις το δικό σου στοιχείο/κομμάτι που είναι διαφορετικό.

«Λέω το δικό μου» και μετά???

◦ **Αν η κάθε διαφορά** που εισάγει ένα μέλος της ομάδας **δεν «συντροφευτεί»** (be joined), τότε το μέλος χάνει την πραγματικότητα, το εδώ και τώρα, λόγω του άγχους που του προικαλείται και τότε είναι πολύ εύκολο να παλινδρομήσει στο παρελθόν ή στο μέλλον, έξω από εδώ, σε αρνητικές προβλέψεις, κ.τ.λ., που στερούν από την ομάδα την ενέργειά του. Μόλις γίνει υποομάδα γύρω από αυτό νιώθει λιγότερο άγχος και λιγότερο μόνος.

- Το **“anyone else”** έχει δύο επίπεδα:
- Ειδοποιεί ότι «έχω τελειώσει» και,
- Ζητά **“to be joined with me”**.
 - ✓ Είναι πρόσκληση για συντρόφευμα στη δυσκολία και αμηχανία ή/και στο νόημα!

Μέθοδος: Functional Subgrouping

- Οι υποομάδες συστήνονται με κριτήριο τις αντίθετες πλευρές («μαύρο-άσπρο») που αναφέρονται σε κάθε θέμα.
 - Μοιάζει με «σύγκριση» απόψεων.
 - Τα **άτομα** διαλέγουν ποια πλευρά θέλουν να εξερευνήσουν.
 - Στην πορεία της εξερεύνησης (explore vs explain) κάποιος μπορεί να καταλάβει ότι το θέμα δεν είναι της ψυχικής έντασης / σημαντικότητας που νόμιζε/ένιωθε - ότι νιώθει κάτι άλλο στο «εδώ και τώρα» της εξερεύνησης.
 - Οι “Α” σε μια ομάδα θέλουν να κάνουν τους “Β” “Α” και το αντίστροφο. Και, αν δεν κατορθωθεί αυτό, αρχίζουν οι συγκρούσεις, οι απορρίψεις και οι φυγές.
 - Η λύση είναι οι “Β” να μιλούν μόνο στους “Β” και οι “Α” μόνο στους “Α”.
 - Μέσα σε αυτήν την «εσωτερική συνομιλία» υποομάδων, οι “Α” ανακαλύπτουν πολύ γρήγορα ότι είναι “Α1”, “Α2”, “Α3”, κ.τ.λ. και πολλές φορές ότι δεν είναι καν “Α”, ίσως είναι και “Β” και οι “Β” το ίδιο, κ.τ.λ. Και τότε κάποιοι “Β” βρίσκουν κοινά με κάποιους “Α” και τότε αρχίζει πραγματικά κάποια σύγκλιση και αρχίζεις και φτιάχνεις σύστημα με περισσότερη πολυπλοκότητα και μεγαλύτερη πηγή λύσεων.
- Το **functional sub grouping** αυξάνει το social engagement state του μέλους μιας ομάδας.

Στο «εδώ και τώρα» (I)

- Το παρόν είναι το μόνο χρονικό σημείο που μπορείς να φέρεις αλλαγές. Οπότε ή «φεύγεις» συναισθηματικά από το σύστημα (σκέφτεσαι, θυμώνεις, κάνεις εξαρτητικές υποομάδες, κ.τ.λ.) ή φέρνεις τη διαφορά σου, δηλαδή τον εαυτό σου και παράγεται νέα δύναμη για το σύστημα.
 - Δηλαδή, δεν έχεις ιδέα τι θα γίνει, δηλαδή σε τι/πώς θα εξελιχθεί/συμβεί αυτός/ό που ήδη ξέρεις από άλλου. Στο εδώ και τώρα είναι άλλο το πλαίσιο. Όταν αλλάζεις πλαίσιο, όλα αλλάζουν (ακόμα και ο κολλητός σου φίλος).
 - Η **σχέση στο εδώ και τώρα** «θεραπεύει», γιατί έχεις τη δυνατότητα να collect data, δηλαδή να ψάξεις να βρεις τι υποστηρίζει (ή τι δεν ...) αυτό που νιώθεις/λες, κ.λπ.
 - *«Κλαις για κάτι στο τώρα ή για κάτι που έρχεται από παλιά; Υπάρχει κάτι στο τώρα που σε κάνει να κλαις;»*

Στο «εδώ και τώρα» (II)

◦ Έχεις την επιλογή να διαλέξεις το «αρνητικό» και να έχεις μια αρνητική εμπειρία (αν δεν collect data από την πραγματικότητα) - μέσα στην ιστορία που κουβαλάς και που είναι γεμάτη – ίσως - από τέτοιες εμπειρίες ή να αφήσεις την ιστορία πίσω σου και να το ζήσεις στο τώρα και να το εξερευνήσεις. Τότε μπορείς να πας στην ιστορία σου και να την δεις «με άλλο μάτι» και τότε ίσως «ξεκολλάς», γιατί η ιστορία «μεγαλώνει» (ωριμάζει) μαζί σου.

- **«Ακούω στο εδώ και τώρα» και σχετίζομαι:** Αν μετατρέψεις μια γνώμη ενός ατόμου-μέλους ομάδας σε υπόθεση για όλη την ομάδα, ως μέλος της ομάδας αλλά και από τη θέση του θεραπευτή, τότε μπορείς να το **ερευνήσεις** προς όφελος της ομάδας. Αλλιώς πηγαίνεις να λύσεις ένα προσωπικό πρόβλημα κάποιου μέλους, ενώ η ομάδα έχει μια σύγκρουση να επιλύσει.

Στο «εδώ και τώρα» (III)

- *Κλαις για κάτι στο τώρα ή για κάτι από παλιά;*
 - *Πώς το παρόν είναι διαφορετικό από το παρελθόν;*
 - *Πες πέντε σημεία που είναι διαφορετικό το τώρα από το τότε/ που το παρόν διαφέρει από το παρελθόν; κ.λπ.:*
- Σε βοηθάει αυτό να βλέπεις μόνο στο παρόν και όχι το παρόν μέσα από το παρελθόν.
 - **Όταν το παρελθόν κάνει «αεροπειρατεία» στο παρόν, βρες 7-10 τρόπους/συνθήκες στο τώρα, βάσει των οποίων είναι αλλιώς τα πράγματα, για να «έρθεις» στο τώρα.**
 - Μείνε open, curious and exploring στην ομάδα!
 - Το αντίθετο αυτών είναι να κάνεις αρνητικές προβλέψεις (negative prediction), να προβλέπεις το μέλλον (telling the future) και να φέρνεις μια αίσθηση από παλιά στο τώρα.

Πώς αποσύρουμε από το «εδώ και τώρα» και σε τραβά το «ειναι και τότε»; (I)

- **Απόγνωση, Κατάθλιψη:** Η απόγνωση έχει από κάτω **απελπισία** (hopeless). Η κατάθλιψη έχει από κάτω **θυμό**, που τον στρέφεις εναντίον σου.
- **Προσδοκίες στη σχέση:** Ποτέ, ποτέ, ποτέ δεν θα φτιάξεις τη σχέση που θέλεις. Γιατί η σχέση που θέλεις είσαι ΕΣΥ!!!
 - ✓ Θα έχεις την καλύτερη δυνατή που μπορείς να φτιάξεις, μετά από διαπραγματεύσεις με τον άλλο.
- **«Είμαι εκτός εαυτού»:** Έκφραση-άμυνα στον θυμό.
 - **Θυμός:** Δουλεύει με δύο τρόπους:
 - ✓ Άμεσα, σε πάει στην ενέργεια της ζωής, επίθεση, «ορμή ζωής».
 - ✓ Έμμεσα, μέσω οργής, σε πάει σε φαντασίες, σε προβλέψεις, σε διανοητικοποίηση, σε διαλέξεις, κ.λπ.
- **“Yes but”:** Το πρώτο αναιρεί το δεύτερο (“no buts”)

Πώς αποσύρεσαι από το «εδώ και τώρα» και σε τραβά το «εκεί και τότε»; (II)

○ **Η αρχή της πραγματικότητας ή το αντίθετο:** π.χ., Δουλεύεις για να κάνεις τη δουλειά σου ή δουλεύεις για να σε αγαπήσουν;

▪ Δυστυχώς, οι περισσότεροι άνθρωποι κάνουν το δεύτερο για αυτό και υποφέρουν.

➤ «Δηλαδή, εσύ «φοράς περισσότερο τα συναισθήματα» από τους άλλους ανθρώπους;»

○ **Κριτική:** «Τι γεμίζει (*fill in*) μέσα σου η παρατήρηση, κριτική, ερμηνεία που κάνεις για τον άλλο»;
Δηλαδή, ποια φωνή σου μιλάει για ποιο κομμάτι σου;

○ **Προσοχή! Perception ή Projection?** αυτό που λες;

Όρια στη SCT Theory

- Πολύ σημαντικά στην SCT Theory για το σύστημα μιας ομάδας:
 - Αν είναι πολύ ανοιχτά, τότε «φεύγουν έξω», χάνεις πληροφορίες από το εδώ και τώρα, που δεν θέλεις να φύγουν.
 - Αν είναι κλειστά στο διαφορετικό, «κολλάς».
 - Αν είναι ανοιχτά μόνο στο όμοιο, τότε ομοιοστατεί η ομάδα πάντα.
- **Τα όρια φτιάχνουν σύστημα.** Ο χρόνος, ο χώρος και τα χρήματα είναι τα πιο εύκολα στοιχεία για να φτιάξεις σύστημα, π.χ., χωρίς χώρο δεν υπάρχει σύστημα.

Ρόλοι στη SCT Theory (I)

- Σε ποιον ρόλο «προσικαλείς» τους άλλους; Δηλαδή, μέσα από ποιον δικό σου ρόλο τους βάζεις σε ποιους ρόλους; Δηλαδή, πώς περιορίζοντας το δυναμικό σου, περιορίζεις και των άλλων;
- Οι ρόλοι μάς αποσυνδέουν από το τώρα. Μας κάνουν να το ζούμε ως παρελθόν. Επαναλαμβάνουν το παρελθόν σε μας και διδάσκουν και τους άλλους να μας φέρονται, όπως μας φέρονταν και στο παρελθόν.

Ρόλοι σε μια ομάδα (II)

- Ο ρόλος είναι ο συμβιβασμός που έκανες ως παιδί σε σχέση με το πρόσωπο κύρους για να σχετιστείς, γιατί το πρόσωπο κύρους δεν μπορούσε αλλιώς. Έχει κέρδος, έχει φέρει χαρά. Έχεις κάνει καλό παζάρι στο τότε. Είναι οι ως ρόλος. *Ως ενήλικας τι θα τον κάνεις;*

✓ Θα κάνεις κάτι περισσότερο λειτουργικό για σένα;

- Ο «παλιός» ρόλος, που σε ακολούθει:

- Έχει ανταμοιβή με κάποιο τρόπο, αυτήν που είχε πάντα.
- Υπάρχει για να μην είσαι στο χάος, στο άγνωστο. Το άγνωστο (**unknown**) σε κάνει να εξηγείς, να καταφεύγεις σε εξηγήσεις που σε φυλακίζουν, είτε είναι σωστές είτε όχι, και δεν σε αφήνουν να παραμείνεις στο άγνωστο και να δεις τι μαθαίνεις για σένα από αυτό, τι σου προκαλεί, τι συναισθήματα, τι σωματικές αντιδράσεις, κ.τ.λ.
- Σε τι ηλικία «φτιάχτηκε»? Σε τι ηλικία είσαι τώρα? Πόσο τον χρειάζεσαι?
- Ρόλος ως δεξιότητα? Ρόλος ως «φυλακή»?

Ρόλοι σε μια ομάδα (III)

- Σε κάθε έναρξη νέου συστήματος/ομάδας ξεινιάς με **de-role**. Τα Υ έρχονται με role-locks, που έρχονται από παλιά, και τους επαναλαμβάνουμε. **Οι ρόλοι στο «εδώ και τώρα» αναπτύσσονται από το context στο οποίο είσαι.**
 - **De role:** «πώς είμαι διαφορετικός από τον αδερφό σου», ενώ το «πώς μοιάζω στον αδερφό σου» σε κρατάει στον ρόλο, «πες 5 σημεία που το παρόν διαφέρει από το παρελθόν», κ.λπ.
- Το πρόβλημα είναι του ρόλου και όχι του προσώπου: Εσύ ως πρόσωπο μπορείς να αλλάξεις ρόλο. **Ο ρόλος είμαι εγώ ή Εγώ είμαι σε κάποιον ρόλο;**
- Στην αλλαγή ρόλου και των συνακόλουθων αυτού θρηνείς (grief): Είναι μέρος της ζωής αυτός ο θρήνος. Θρηνείς γιατί έχεις να «σκιотώσεις» παλιούς ρόλους, συνδέσεις, κ.λπ., που σε εμποδίζουν να εξελιχθείς ως άνθρωπος. Σωστά θρηνείς, γιατί αλλιώς κινδυνεύεις να μπεις σε περισσότερους μπελάδες, π.χ., κατάθλιψη, ή μια ζωή μέσα στον πόνο.
- Όταν αρχίζεις να θρηνείς (grief) για τον παλιό ρόλο σου, έχεις πάρει και απόσταση.
 - Δεν είμαστε οι ρόλοι μας, είμαστε η ενέργεια που βάζουμε στον ρόλο μας.

“Been liked” - “been understood”

- **“Been liked”** είναι διαφορετικά από το **“been understood”**. Σε κολλάει σε ρόλο και στο μεταξύ εσύ «θρέφεις» το «κανείς δεν με καταλαβαίνει».
- Όταν όμως γίνεσαι “understood”, σε καταλάβουν, και τότε εξωλεητικά ανταποκρίνεται κάποιος σε σένα, είναι όπως η μητέρα που συγχρονίζεται με το μωρό της!

Ρόλος scapegoat στη SCT Theory

- **A pathfinder.** Αυτός που εισάγει/ή και υπογραμμίζει μια μεγάλη διαφορά στο σύστημα, ενώ το σύστημα/ομάδα δεν είναι ακόμα έτοιμο για αυτό και έτσι «του την πέφτουν».
 - Ο θεραπευτής *«μαζεύει την επίθεση»*

Περιοριστικοί και κινητήριοι παράγοντες/δυνάμεις (Restraining forces & Driving forces)

- **Τι συνήθως εμποδίζει** να γίνεις μέλος ομάδας; («φεύγεις» στο έξω, πας στο παρελθόν ή στο μέλλον, η φαντασίωση, η πρόβλεψη, το personal system, το explain, η κριτική, η ερμηνεία, τα όρια, κ.λπ.)
- **Openness, curiosity and exploration:** Συχνά συμβαίνει το αντίθετο «*νιώθουμε, σκεφτόμαστε, ξέρουμε*» (από πριν...) και χάνουμε την ευκαιρία να είμαστε ανοιχτοί, περίεργοι, και «εξερευνητές» στο πλαίσιο στο εδώ και τώρα που είμαστε μαζί.
- **Ομοιότητες και διαφορές:** Αν δεν βλέπεις διαφορές παρά μόνο τις ομοιότητες, ερωτεύεσαι μέχρι να δεις τις διαφορές, και τότε «καταρρέεις». Αν βλέπεις μόνο τις διαφορές μένεις μόνος στη ζωή.
- **Βλεμματική επαφή** στο εδώ και τώρα.
- **Normalize.** Φυσιολογικοποίηση των συναισθημάτων, στο εδώ και τώρα, στο ανθρώπινο είδος, κ.λπ.

“Undoing the anxiety”

- Το **άγχος** (anxious) έρχεται ή από το **άγνωστο** (the unknown) ή από το **ασαφές** ή από την **σκέψη** (thought) ή από **κάτι στο σώμα**. Αυτές είναι οι **πηγές του** και όχι από το «πουθενά».
- **Άγχος** = «νιώθω άβολα» («εδώ γίνεται κάτι που δεν καταλαβαίνω, ή κάτι μου διακινεί ή ...»): Μερικές φορές βάζουμε ταμπέλες στο τι μας συμβαίνει και «κλεινόμαστε» μπροστά σε καλά για εμάς πράγματα.
 - *Μπορείς να εξερευνήσεις το άγχος αντί να σκέφτεσαι για το άγχος σου; Εξερεύνησέ το σαν free energy.*
- *Ο λόγος που δεν μου αρέσει το άγνωστο είναι γιατί, σε εντελώς νέο πλαίσιο, που ορίζεται από νέο χώρο και χρόνο, δεν μπορώ να «παίξω» κανέναν παλιό ρόλο.*
- Πρέπει να είμαι στο «εδώ και τώρα». Αυτό ως τώρα ίσως έχει κωδικοποιηθεί ως «είμαι ανασφαλής», «δεν μπορώ τα καινούργια», κ.λπ., γιατί έχω μάθει την ενέργειά μου να την έχω εγκλωβισμένη σε έναν ρόλο κυρίως.

Λήξη ομάδας- κάθε φορά!

- Unfinished business?
- Driving and restraining forces?
- Surprising and learnings?
- Generalization
- Τι παίρνεις μαζί σου?

Η προσέγγιση Ανοιχτός Διάλογος

«Επίκεντρο στη θεραπευτική σχέση σχεδόν ολοκληρωτικά οι προφορικοί διάλογοι, συμπεριλαμβανομένης της σημασίας της ανταπόκρισης.

Αργότερα, ωστόσο, η απομάκρυνση από το ψυχιατρικό πλαίσιο σήμανε τη θεώρηση της ενσωματωμένης ποιότητας της πολυφωνικής παρουσίας μας ως πιο σημαντικής από τις διηγήσεις που λέγονταν στις συνεδρίες.

*Για μένα αυτό σήμανε επίσης ότι ενδιαφέρθηκα περισσότερο για τη **διυποκειμενική ποιότητα της ανθρώπινης ζωής συνολικά.**»*

<https://open-dialogue.net/%CE%BF-%CE%B1%CE%BD%CE%BF%CE%B9%CF%87%CF%84%CF%8C%CF%82-%CE%B4%CE%B9%CE%AC%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%BF%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%BF-%CF%80%CE%B1%CF%81%CF%8C%CE%BD-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%84%CE%BF-%CE%BC%CE%AD/?lang=el>

Μέσα της δεκαετίας του 1980
(έναρξη 1981, Δ. Λαπωνία, Β. Φιλανδία)

Psychosis Is Not Illness, but a Survival Strategy in Severe Stress: A Proposal for an Addition to a Phenomenological Point of View

Jaakko Seikkula, July 2019, Psychopathology, 52 (2):1-8 doi: 10.1159/000500162

- Η Ψύχωση δεν είναι Αρρώστια αλλά μια Στρατηγική Επιβίωσης σε Σοβαρό Άγχος: Μια Προσθήκη στη Φαινομενολογική Θεώρηση των Πραγμάτων,

J. Seikkula. Μετάφραση: Θεοδώρα Σκαλή
Journal Systemic Thinking & Psychotherapy,
HESTAFTA, 16

<https://hestafta.org/systimiki-skepsi-psychotherapeia-periodiko/teuxos-16/psyxosi-mia-stratigiki-epiviosis-se-sovaro-agxos/>

Ο Ανοιχτός Διάλογος (University of Jyväskylä in Finland)

<http://open-dialogue.net/> (2016)- Άρθρο *Η έως τώρα πορεία*

◦ Ανοιχτός Διάλογος, Φιλανδία

- *Ανοιχτός Διάλογος Βρετανίας, 2011 – Πλήρης τριετής ιατρική εκπαίδευση στον Ανοιχτό Διάλογο*
- *Ο Ανοιχτός Διάλογος σωματοποιείται: Σχεσιακός Νους, Seikkula et al., 2015; Karvonen et al., 2016- Μελέτη συγχρονίας του Συμπαθητικού Νευρικού Συστήματος (ΣΝΣ) μ' έναν πελάτη (κίνηση, εκφράσεις προσώπου, τόνος φωνής, καρδιακός ρυθμός, κ.λπ.), (Seikkula et al., 2015)*
- *ΗΠΑ- Ατλάντα, επίκεντρο οι ασθενείς με πρώτο ψυχωτικό επεισόδιο.*

◦ Εφαρμογή του Ανοιχτού Διαλόγου σε καθημερινή κλινική πρακτική, χωρίς ν' αλλάξει η πρακτική με σκοπό τη διενέργεια έρευνας για εξωτερική αξιοπιστία.

- *Στις follow-up σπουδές ψυχωτικών ασθενών στη Δυτική Λαπωνία, τα αποτελέσματα δεν εξαφανίζονται για μια περίοδο δέκα ετών – ήταν περίπου ίδια στις δύο μελέτες που έγιναν με διαφορά 10 ετών (Seikkula et al., 2011).*
- *Αξιοσημείωτο σε σύγκριση με τυχαίες εμπειρικές δοκιμές, όπου περίπου το 20% της αποτελεσματικότητας χάνεται κατά τη διάρκεια της προσπάθειας υιοθέτησης της προσέγγισης στην καθημερινή κλινική πρακτική στον πραγματικό κόσμο.*

Βασικά σημεία

- Τίποτα δεν είναι περισσότερο αναγκαίο από το να μας ακούν και να μας αντιμετωπίζουν με σοβαρότητα, και είναι ακριβώς αυτό που παράγει μια **διαλεκτική σχέση**.
 - Και όταν – μετά από μια κρίση – επιστρέφουμε πάλι στις διαλεκτικές σχέσεις, ο θεραπευτικός στόχος ολοκληρώνεται, επειδή ανακτάται ο οργανισμός.
- Η πρόκληση σε κάθε είδους ψυχολογική βοήθεια είναι **να εγκαταλείψουμε τους δικούς μας στόχους** να παράγουμε αλλαγή στους πελάτες μας, μέσω των παρεμβάσεών μας.
- **Ακολουθείς τον τρόπο ζωής των πελατών και τη γλώσσα τους** – ολοκληρωτικά, άνευ όρων. Αυτό δεν είναι εύκολο.
- Ανάπτυξη συγκεκριμένων διαλεκτικών μεθόδων αναζητώντας εκδηλώσεις ανταπόκρισης σε πολυπαραγοντικούς διαλόγους (Seikkula, Laitila, & Rober, 2011).
 - Η εκμάθηση του διαλεκτικού τρόπου επαγγελματικής ζωής είναι μια πραγματιστική δουλειά.
 - Ο στόχος είναι να εστιάζεις κυρίως στις απαντήσεις, επειδή ο **διάλογος παράγεται με τον τρόπο που απαντάμε ο ένας στον άλλο**.

Mikhail Mikhailovich Bakhtin, 1895-1975

Russian philosopher, literary critic and scholar

(literary theory, ethics, and the philosophy of language)

«...η αυθεντική ανθρώπινη ζωή είναι ο διάλογος ανοιχτού τέλους.

Η ζωή από την ίδια της τη φύση είναι διαλεκτική.

Το να ζεις σημαίνει να συμμετέχεις στο διάλογο:

να θέτεις ερωτήσεις, να προσέχεις, να απαντάς, να συμφωνείς και ούτω καθ' εξής.

Σ' αυτό τον διάλογο συμμετέχει ολοκληρωτικά

αι για όλη του τη ζωή ένας άνθρωπος:

με τα μάτια, τα χείλη, τα χέρια, την ψυχή, το πνεύμα, με όλο του

το κορμό κι όλο του το είναι.

Επενδύει ολόκληρο τον εαυτό του στο διάλογο και αυτός ο διάλογος εισέρχεται στον διαλεκτικό ιστό της ανθρώπινης ζωής, στο παγιόσμιο συμπόσιο».

Η ψυχική υγεία κάθε ατόμου είναι πολυπαραγοντική συνάρτηση

- οΤου κληρονομούμενου βιολογικού δυναμικού
- οΤων προδιαθεσικών παραγόντων
- οΤων ειδικών δεξιοτήτων
- οΤης οικογενειακής δομής και λειτουργίας
- οΤης κοινωνικής δομής και λειτουργίας
- οΤου υποκειμένου πολιτισμού και των αλλαγών του

<https://www.gerasimosfrantzios-psychotherapy.com/news/%CF%88%CF%85%CF%87%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%85%CE%B3%CE%B5%CE%AF%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%B2%CE%AC%CE%BB%CE%BB%CE%BF%CE%BD/>

Βιβλιογραφία

- Agazarian, Y. Systems-Centered Therapy for Groups (SCT). Υπο-ομάδες, Όρια, Θέματα εξουσίας, Θέματα οικειότητας. Ζωή και αλληλεξάρτηση στην ομάδα. *Σημειώσεις για το μάθημα, 2022, Δ. Σκαλή.*
- Hinshelwood, R. Η Ομάδα ως σύνολο ψυχικών λειτουργιών. *Διάλογοι για την Ψυχανάλυση.* Ελληνική Εταιρεία Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας. 2014: Περίοδος Α' (6).
- Seikkula, J. (2011). Becoming dialogical: Psychotherapy or a way of life? *The Australian and New Zealand Journal of Family Therapy*, 32(3), 179–193.
- Seikkula, J., Alakare, B., & Aaltonen, J. (2011). The comprehensive open-dialogue approach in western Lapland: II. Long-term stability of acute psychosis outcomes in advanced community care. *Psychosis*, 3(3), 192–204.
- Skali, Th. (2018). Adolescents Immigrant and Refugees: Identity Issues. *EC Psychology and Psychiatry* 7.8.
- Winnicott, D. (1958). Η ικανότητα να είσαι μόνος. Στο *Διαδικασίες ωρίμανσης και διευκολυντικό περιβάλλον.* Αθήνα: Επέκεινα

Σας ευχαριστώ πολύ!!!

Δώρα Σκαλή
dskalis@yahoo.gr

- Unfinished business?
- Surprisings and learnings?
- Generalization?
 - Emotions?
- Τι παίρνεις μαζί σου?